

STYLISTIC AND COMPOSITIONAL PARTICULARITIES IN THE *SONATA FOR FLUTE AND PIANO* BY SORIN LERESCU

PARTICULARITĂȚILE STILISTICE ȘI COMPOZIȚIONALE ÎN *SONATA PENTRU FLAUT ȘI PIAN* DE SORIN LERESCU

MARIA SERBINOV

Academy of Music, Theater and Fine Arts

Chișinău, Moldova

mariaserbino6@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9424-5188>

Abstract

The composer, musicologist and professor of counterpoint and composition Sorin Lerescu can be considered one of the most important figures in the history of Romanian music of the late twentieth and early twentieth centuries. XXI, The aesthetic context of Sorin Lerescu's creation starts from the idea of contrast between various elements of musical construction. The author managed to contribute in different musical genres such as symphonic music, vocal symphonic, chamber music, etc. As for the genre of the sonata, to this day the author managed to create the only work - Sonata for flute and piano. Despite this, the opposite is of great interest to both performers and musicologists. Relatively traditional in form, it consists of a sonata allegro. Monopartite, atonal, and with modern expositions of language, the score contains numerous references to expressionism and various samples of chamber music.

Keywords: Sorin Lerescu, sonata, flute, piano, analysis.

Introducere

Compozitorul, muzicologul și profesorul de contrapunct și compoziție Sorin Lerescu se remarcă ca una dintre cele mai influente figuri ale muzicii românești la confluența secolelor XX și XXI. Apreciat de colegi pentru capacitatea sa de a sintetiza într-un limbaj personal și seducător tradiții muzicale diverse, S. Lerescu a reușit să creeze lucrări care reflectă atât inovație, cât și respect pentru istoria muzicală. În cadrul acestui articol, ne propunem să explorăm particularitățile stilistice și structurale ale Sonatei pentru flaut și pian, o lucrare care, deși singulară în portofoliul său, reprezintă un exemplu remarcabil al abordărilor sale componistice.

În literatura de specialitate, lucrările lui Sorin Lerescu sunt adesea analizate din perspective generale sau concentrate pe aspecte ale muzicii sale simfonice și vocal-simfonice. Studiile anterioare nu au explorat în profunzime caracteristicile specifice ale Sonatei pentru flaut și pian în contextul muzicii camerale românești.

Scopul acestui articol este de a analiza particularitățile stilistice și compoziționale ale Sonatei pentru flaut și pian de Sorin Lerescu. Obiectivele specifice includ: identificarea

elementelor compoziționale utilizate în sonată; evaluarea influențelor expresioniste asupra limbajului muzical al compozitorului; analiza structurii formale și a modului în care aceasta contribuie la caracterul general al lucrării.

Pentru a atinge aceste obiective au fost utilizate următoarele metode de cercetare:

1. Analiza formei și limbajului muzical al Sonatei pentru flaut și pian pentru a identifica tehnicile de compoziție și structurile muzicale utilizate;
2. Analiza elementelor stilistice care caracterizează lucrarea.

Ipoteza centrală a cercetării este că Sonata pentru flaut și pian de Sorin Lerescu, deși tradițională din punct de vedere al formei, se remarcă prin utilizarea unui limbaj atonal și referințe la stilistica expresionistă. Se presupune că aceste caracteristici contribuie la unicitatea și atractivitatea lucrării pentru interpreți și muzicologi.

Întrebările cercetării:

1. Care sunt principalele elemente stilistice ale Sonatei pentru flaut și pian și cum reflectă acestea influențele muzicii expresioniste?
2. Cum este structurată forma Allegro de sonată în cadrul acestei lucrări și ce rol joacă această structură în explorarea conceptelor muzicale moderne?
3. Cum influențează modul de tratare a temelor și secțiunilor de tranziție caracterul general al Sonatei pentru flaut și pian de Sorin Lerescu?

Prin abordarea acestor întrebări, articolul își propune să adâncească înțelegerea Sonatei pentru flaut și pian și să aducă noi perspective asupra lucrărilor lui Sorin Lerescu.

Analiza structural-stilistică a Sonatei pentru flaut și pian de Sorin Lerescu

Compozitorul, muzicologul și profesorul de contrapunct și compoziție Sorin Lerescu este plasat de către F. Popovici „în prima linie a muzicii românești de perspectivă actuală. El își datorează poziția capacității sale infailibile de a sintetiza într-un limbaj personal, seducător, tot ceea ce a fost acumulat în muzica ultimelor decenii, precum și simplității vocabularului său și clarității ideilor sale structurale obținute printr-o șlefuire neobosită a materiei sonore”¹

Contextul estetic al creației lui Sorin Lerescu pornește de la ideea de contrast între diverse elemente de construcție muzicală. Dar și improvizația sau ethos-ul modal sunt, de asemenea, prezente în partituri printr-un limbaj impregnat de conotații semantice și filosofice. De altfel, unele opusuri prezintă o dezvoltare sonoră în planul macroformei fie

¹ . <https://muzicieni.cimec.ro/Sorin-Lerescu.html>, (accesat în: 11.04.2024)

prin structurări și destructurări ale conținuturilor muzicale, fie prin juxtapunerea diferitelor module sonore ².

Unul dintre exemplele ce demonstrează utilizarea principiului contrastului în repertoriul componistic al lui Sorin Lerescu îl reprezintă *Sonata pentru flaut și pian*, o lucrare timpurie care rămâne până astăzi unicul opus de acest gen în creația compozitorului. Scrisă în 1978, sonata a fost interpretată în același an în primă audiție la București de către Dana Ivanciovici la flaut și Viorica Boerescu la pian, și a impresionat din start prin opunerea clară a registrelor celor două instrumente, precum și a unor efecte specifice fiecăruia: lejeritatea sonorităților flautului și gravitatea facturii registrelor octavei mici și contraoctavei la pian.

În intenția prezentării acestei lucrări, este importantă, pentru început, menționarea formei monopartite a partiturii, conturată la o primă vedere după canoanele *allegro*-ului de sonată bitematic clasic, cu expoziție, tratare și repriză. Însă atonalitatea ce predomină și sugerează instabilitate și neliniște, precum și acordurile ritmate ale pianului, care provoacă senzația de mișcare năvalnică, toate sunt semne clare ale stilisticii expresioniste.

Sonata demarează cu expunerea a două teme. Prima dintre ele este *tema grupului principal*, formulată în baza a trei elemente: *a*, *b* și *c*. După două măsuri introductive în partida pianului, conținutul cărora dau tonul materialului muzical prin acorduri seci de pătrimi și optimi *staccato* în registrul sumbru al octavei mici și în cel al contraoctavei, debutează elementul *a*. Acesta denotă un caracter capricios care contrastează cu rigiditatea pianului, impusă de acordurile din introducere. Schimbarea permanentă a metrului provoacă linia melodică la instabilitate.

Allegro risoluto
♩ = 132

Fl.

Pno.

p misterioso

f

Ex. nr.1. S. Lerescu Sonata pentru flaut și pian, tema grupului principal, elementul *a*

În opinia noastră acest element conține aluzii destul de evidente la tema principală din celebra Sonată pentru flaut de F. Poulenc.

² <https://lerescu.wordpress.com/> accesat în: (11.04.2024)

SONATA
for
Flute and Piano
1. Allegro malinconico
Francis Poulenc

Flute

Piano

p dolce

put a lot of pedal [the very faded sixteenth notes]

Ex. nr.2. F.Poulenc Sonata pentru flaut și pian, p.I, tema grupului principal

În măsura 8 apare elementul *b* care pare a fi un răspuns ferm și hotărât al pianului solo la intervențiile capricioase ale flautului din compartimentul precedent (*a*). Elementul *b* conține mișcări greoaie în octave, pe optimi *detache* și pătrimi accentuate, toate executate în registrul grav al octavei mici și în cel al contraoctavei.

Fl.

Pno.

ff precipitando

Ex. Nr.3. S. Lerescu Sonata pentru flaut și pian, tema grupului principal, elementul *b*

Începând cu măsura 14 flautul expune elementul *c* al grupului principal. În acompaniamentul unor acorduri de pian, linia melodică a flautului devine visătoare și cantabilă.

Fl.

Pno.

mf

subito p

sfz

Ex. Nr.4 S. Lerescu Sonata pentru flaut și pian, tema grupului principal, elementul *c*

Măsurile 17-25 conțin un răspuns al pianului, bazat pe elementul *c*. Pornind de la alte repere tonale decât cel inițial, compozitorul a formulat o propoziție ceva mai dezvoltată în comparație cu expunerea anterioară. Brusc, de parcă s-ar fi finalizat un scurt

compartiment median, discursul revine la elementul *a*, cu tot cu introducerea din început, care se percepe ca o repriză a unei forme tripartite mici. Apoi, continuând cu elementul *b* (din măsura 33), supus unei dezvoltări destul de intense, păstrându-i doar ritmul și mișcarea cromatică *legato*, suplimentând sunarea pianului cu intervențiile flautului, compozitorul îl transformă într-un *b*¹. Materialul tematic din partida flautului denotă un caracter neliniștit, care culminează cu triluri “disperate” în octava a treia și un pasaj ascendent de optimi până la unul dintre cele mai înalte sunete ale instrumentului – și în aceeași octavă a treia.

Puntea, debutând cu un nou element tematic (*d*), se desfășoară între măsurile 45-54. Acesta se remarcă prin intonația interogativă din partida flautului care poartă un caracter patetic, acompaniamentul pianului accentuând aceste trăsături sonore prin acorduri pe optimi și pătrimi. *Tema grupului secundar*, ca și în cazul temei principale, este precedată de o introducere din două măsuri la pian, de această dată, însă, conținând pasaje ascendente *legato*. Tema în sine (*e*), este o melodie lirică și cantabilă expusă în partida flautului, bazată pe unele componente din elementul *a* al temei principale în variantă lărgită, expusă prin durate de doimi și chiar doimi cu punct.

Ex. Nr.5 S. Lerescu Sonata pentru flaut și pian, tema grupului secundar, elementul *e*

Însă liniștea acestei teme este doar un moment de acalmie. Începând cu măsura 64, în partida flautului apar “salturile” la intervale mari cu duolete de optimi inițial, apoi cu cvartolete de 16-mi. Această modificare aduce cu sine o senzație de instabilitate, iar pianul susține noua etapă de dezvoltare cu o mișcare de salturi ale unor acorduri expuse în pătrimi și optimi.

Concluzia se bazează materialul temei secundare, expus imitativ, sonorizat de câteva ori în diferite registre în descendență și în *diminuendo*: mai întâi la pianul solo – în octava a treia, pe urmă la flaut – în octavele a doua și întâia, ultima *rispostă* sunând și în augmentare (măs.78-80).

Ex. Nr. 6 S. Lerescu Sonata pentru flaut și pian, concluzia

Replica finală aparține pianului solo în registrul foarte grav și sumbru, finalizând expoziția cu 3 “puncte” de pătrimi, separate de pauze, repetate de două ori, creând senzația de dizolvare în depărtare sau chiar dispariție.

Ex. Nr. 7 S. Lerescu Sonata pentru flaut și pian, concluzia

Odată cu începutul tratării (*subito sfz, ff*, măs. 95, a se vedea ex. 7) discursul sonor readuce conținutul tematic și neliniștea elementului *a*. După introducerea aproape identică la pian, expusă cu o cvartă mai jos, flautul se axează pe motivul de bază al elementului *a* și îl tot transformă până ajunge să exclame repetat, de la diferite înălțimi, niște “strigăte de disperare”. Folosind acest procedeu muzical, Sorin Lerescu atribuie flautului intonații tipice vocii umane³. Între timp, pianul asigură un acompaniament format din acorduri de pătrimi divizate prin pauze. În urma tuturor modificărilor suportate, elementul *a* devine *a*¹. În măsura 124, compozitorul readuce, pe neașteptate, conținutul elementului *b*¹ al temei principale. Încredințată pianului în expoziție, melodia este trasată aici de către flaut. Având în vedere posibilitățile tehnice și timbrale ale

³ Un alt exemplu în genul sonatei pentru flaut și pian este celebra *Sonată pentru flaut și pian*, compusă în 1957 de Francis Poulenc. Și aceasta, ca și sonata lui Sorin Lerescu, dovedește faptul că muziologia compară flautul cu vocea umană, în contextul în care mai mulți compozitori au folosit, de-a lungul istoriei muzicii, procedeul imitației intonațiilor umane cu ajutorul anumitor instrumente muzicale.

acestui, materialul muzical este executat mult mai lejer și într-un registru mai “transparent” – octava a doua. Treptat însă, odată ce autorul implică în partitură și pianul, factura devine tot mai densă, tema fiind transpusă în octava mică și chiar în contraoctavă.

Următoarea fază a tratării care începe în măsura 137 continuă cu dezvoltarea elementului *c*. Bazată pe alternarea între partidele celor două instrumente, aceasta debutează la flaut, cu o secundă mai sus decât în expoziție într-o variantă ceva mai “luminoasă” și se transferă la pian, cu melodia trasată în octava întâia și acompaniamentul din acorduri de pătrimi divizate prin pauze sunând în contraoctavă.

În cifra 150 Sorin Lerescu surprinde prin introducerea unui nou element tematic (*g*) care se percepe ca un episod în tratarea formei de sonată, procedeu atât de îndrăgit de compozitorii romantici. Acest nou element reprezintă o nouă treaptă de acumulare a tensiunii care conduce discursul către un apogeu sonor. Desfășurată în partidele ambelor instrumente, tema nouă predomină în cea a flautului prin mișcarea pe optimi legate, întrerupte de pauze de optimi și pătrimi, de la octava întâia spre octava a treia. Între timp, la pian se observă sporadic unele componente din diferite elemente tematice ale expoziției (ca de exemplu, elementul *c* în măsura 150, sau elementul *a* în măsura 155) care contrastează cu noua temă (*g*).

150

Ex. Nr.8 S. Lerescu Sonata pentru flaut și pian, tratare

După toate etapele de acumulare a tensiunii, culminația se atinge mai întâi în partida flautului, începând cu măsura 170, unde melodia “luminoasă” și triumfătoare în octava a treia este expusă pe larg, cantabil, prin durate de pătrimi, doimi și doimi cu punct. Ca o completare a caracterului patetic, pianul o acompaniază cu acorduri repetate, întrerupte prin pauze de optimi.

Ex. Nr.10 S. Lerescu Sonata pentru flaut și pian, încheiere.

Concluzii

În ansamblu, analiza Sonatei pentru flaut și pian, singura lucrare de acest tip din creația lui Sorin Lerescu, relevă o experiență auditivă captivantă, construită pe un discurs muzical complex și inovator. Limbajul muzical original și dezvoltarea celor două teme principale demonstrează o abordare dinamică și proaspătă a structurii tradiționale a formei de sonată.

Partitura Sonatei dezvăluie o înțelegere profundă a flautului și pianului, subliniind măiestria compozitorului în utilizarea contrastului și a contrapunerii registrelor. Lejeritatea flautului și diversitatea melodică, caracterizate prin elemente tematice capricioase, patetice și cantabile, precum și pasaje de virtuositate, contrastează puternic cu gravitatea sunetului pianului, care este predominant în registrele joase (octava mică, mare, contraoctava).

Prin intermediul acestei lucrări, Sorin Lerescu aduce o contribuție originală la evoluția sonatei românești pentru flaut și pian. Sonata nu doar oferă un cadru propice pentru exprimarea talentului și măiestriei interpretative a muzicienilor, ci reprezintă și un punct de pornire valoros pentru viitoare investigații muzicologice.

Toate aceste elemente confirmă relevanța și inovația Sonatei pentru flaut și pian, consolidându-i poziția în repertoriul muzical contemporan românesc și internațional.

Bibliografie/Bibliography

Cărți/Books

1. Смирнов Валерий, *История зарубежной музыки. Выпуск шестой. Начало XX века — середина XX века. Учебник для музыкальных вузов.* Санкт-Петербург: «Композитор», 2001, 632 стр./ Smirnov Valerii. *Istoriia zarubezhnoi muzyki. Vypusk shestoi. Nachalo XX veka — seredina XX veka. Uchebnik dlia muzykal'nykh vuzov* (Istoria muzicii universale. Volumul șase. Începutul secolului XX

- mijlocul secolului XX. Manual pentru universitățile de muzică), Sankt-Peterburg, «Kompozitor», 2001, 632 p. ISMN/ISBN: 978-5-7379-0066-3

Surse on line/online sources

2. Bratu Ruxandra - documentare, Gavril Ionela - editor, Cojocaru Alexandru - editor online "O personalitate pe zi: compozitorul Sorin Lerescu", *Agencia națională de presă "Agerpres"*, 2023.11.14.11: 00:00, articol disponibil pe internet: <https://www.agerpres.ro/documentare/2023/11/14/o-personalitate-pe-zi-compozitorul-sorin-lerescu--1202419>, (accesat în: 15.04.2024)
3. Ehupov Raluca Romana Elena "Expressionism- componentă a modernismului estetic", în: *Revista AMTAP Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică* nr. 1 (38) 2021, pp.81-84; articol disponibil pe internet: [https://revista.amtap.md/wp-content/files_mf/162212446014.Ehupov Expresionismul%E2%80%93componentaamodernismului.pdf](https://revista.amtap.md/wp-content/files_mf/162212446014.Ehupov%20Expresionismul%E2%80%93componentaamodernismului.pdf) (accesat în: 08.07.2024)